

یکی از رسالت‌های مهم امامان معصوم تبلیغ دین، بیان احکام و تفسیر قرآن است. میراث قرآنی باقی مانده و ارزشمند وجود مبارک امام حسن مجتبی(ع) از نمونه‌های اعلی و عظیم ذخایر تفسیری معصومان(ع) است. در این مقاله با نگرش قرآنی و تفسیری امام حسن مجتبی(ع) آشنا می‌شویم

منزلت و پیشوایی قرآن در زندگی

قرآن در آیات فراوانی به بیان منزلت رفیع و شأن والای خویش پرداخته است تا هیچ کس حتی در رویگردانی از قرآن نداشته باشد و کسی هم که به قرآن روی می‌آورد، با معرفت و بینش در وادی آن گام نهد. اهل بیت(ع) که عارف به حقیقت قرآن هستند، همپای آن، این منزلت و فضیلت را به خوبی تبیین کرده‌اند. اینک نمونه‌ای از سخنان امام حسن مجتبی(ع) در این خصوص ذکر می‌شود:

اربلی از امام حسن(ع) نقل می‌کند که فرمود: در این قرآن، چراغ‌های نور و شفای سینه‌هاست. پس باید سالک، در نور آن سلوک کند و با این ویژگی، دل خود را لگام زند؛ زیرا این اندیشیدن (و از نور قرآن بهره‌بردن) حیات دل بیناست؛ همان سان که آدمی در تاریکی‌ها، با (تابش) نور، [1]. روشنایی می‌گیرد

دیلمی می‌گوید: امام حسن(ع) فرمود: در دنیا جز این قرآن، چیزی باقی نمانده است. پس آن را امام خود قرار دهید تا شما را به هدایت (فطرتان) راهنمایی کند. سزاوارترین مردم به قرآن، کسی است که به آن عمل می‌کند؛ هر چند آن را حفظ نکرده باشد و دورترین مردم از قرآن، [2]. کسی است که به آن عمل نمی‌کند؛ هر چند آن را بخواند

در این حدیث، مقصود امام حسن(ع) این است که قرآن کریم را امام خویش در سیره عملی و زندگانی قرار دهید و بر اساس آن عمل کنید. قرآن قاضی، اعمال در قیامت

امام حسن(ع) فرمود: این قرآن در روز قیامت می‌آید، در حالی که راهبر است و پیش برنده؛ مردمی را که حلال خدا را حلال، و حرام خدا را حرام گرفته‌اند و به متشابهات قرآن، ایمان آورده‌اند، به بهشت رهنمون می‌شوند و مردمی را که حدود و احکام الهی را تباه کرده‌اند و [3]. حرام‌های خدا را حلال گرفته‌اند، به آتش می‌رانند

و نیز می‌فرمود: هر کس درباره قرآن، با رأی و پیش داوری خود سخن گوید و تفسیر کند، گر چه [4]. حق باشد، باز گناه کرده است

پاداش قرائت قرآن

قطب الدین راوندی در کلامی از امام حسن(ع) نقل می‌کند که فرمود: «من قرأ القرآن كان له دعوة مجابة اما معجلة و اما مؤجلة؛ [5] هر کس قرآن بخواند، یک دعای مستجاب دارد، یا زود یا دیر.

قرآن و اهل بیت(ع)

عن الحسن بن علی(ع) انه حمد الله تعالى و اثنى عليه و قال: (وَ السَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنْ الْمُهاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ وَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ [٦]) فَمَا أَنْ لِّلسَّابِقِينَ فَضْلُهُمْ عَلَيَّ مِنْ بَعْدِ هَذَا كَذَلِكَ لِأَبِي عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ(ع) فَضِيلَتُهُ عَلَيَّ السَّابِقِينَ بِسِيقَةِ السَّابِقِينَ ... وَ عَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ(ص) النَّاسَ الصَّلَاةَ فَقَالَ: قُولُوا: اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ وَ آلِ إِبْرَاهِيمَ أَنْتَكَ حَمِيدٌ مُجِيدٌ، فَحَقَّقْنَا عَلَيَّ كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَصَلِّيَ عَلَيْنَا مَعَ الصَّلَاةِ فَرِيضَةً وَاجِبَةً مِنَ اللَّهِ، وَ أَحَلَّ اللَّهُ الرَّسُولَةَ الْغَنِيمَةَ وَ أَحَلَّهَا لَنَا وَ حَرَّمَ الصَّدَقَاتِ عَلَيْهِ وَ حَرَّمَهَا عَلَيْنَا، كَرَامَةَ أكرمنا الله و

فضيلة فضلنا الله بها؛

حسن بن علی(ع) پس از حمد و ثنای خداوند فرمود: و پیشگامان نخستین از مهاجران و انصار، کسانی که با نیکوکاری از آنان پیروی کردند، پس همچنان که پیشگامان بر کسانی که پس از آنان هستند، برتری دارند، پدرم علی بن ابی طالب(ع) نیز - چون پیشتاز پیشگامان است - بر پیشتازان برتری دارد... و رسول خدا(ص) صلوات را به مردم آموخت و فرمود: بگوئید: خدایا! بر محمد و آل محمد درود فرست؛ چنان که بر ابراهیم و آل ابراهیم درود فرستادی، همانا تو ستوده بزرگواری. پس حق ما بر هر مسلمانی، به عنوان یک فریضه واجب خداوندی، این است که در تشهد هر نمازی، بر ما صلوات فرستد. و خدا غنایم را برای پیامبر خود حلال کرد و برای ما نیز، و [7]. «صدقات را بر او حرام کرد و بر ما نیز، اینها کرامت و فضیلتی از خدا بر ماست

:علامه مجلسی می‌گوید: امام حسن ضمن خطبه‌ای فرمود

أنا من أهل البيت الذين افترض الله مودتهم على كل مسلم. فقال: (قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا) إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى وَ مَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَّزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا [٨] و اقتراف الحسنه مودتنا أهل البيت؛ [٩]

امام حسن مجتبی(ع) برای مردم سخنرانی کرد و فرمود: من از آن خاندانم که خدا دوستی صمیمی آنان را بر هر مسلمانی، واجب کرد و فرمود: بگو به ازای آن (رسالت) پاداشی از شما خواستار نیستم، مگر دوستی درباره خویشاوندان، و هر کسی نیکی، محبت ما خاندان «پیامبر(ص) است

تفسیر آیات قرآنی

سیره و روایات تفسیری باقی مانده از کریم اهل بیت امام حسن مجتبی(ع) بسیار ارزشمند است و دست مایه بسیار مهم برای مفسران و علاقه‌مندان به تفسیر قرآن به شمار می‌رود. ما به اختصار نمونه‌هایی را ذکر می‌کنیم

1. امام حسن مجتبی(ع) در تفسیر آیه شریفه (إِنْ كَلَّ شَيْءٌ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ [١٠]) فرمود: یعنی [ما هر چیز را برای دوزخیان (نیز) به اندازه اعمالشان آفریده‌ایم. [١١]
2. امام حسن مجتبی(ع) در تفسیر آیه شریفه (وَ أَذْبَارَ السَّجُودِ [١٢]) فرموده است: مقصود آن [دو رکعت نماز مستحبی پس از نماز مغرب است. [١٣]
3. علی بن عیسی اربلی می‌گوید: شیخ کمال الدین طلحه گفت: خدای عزوجلّ به امام حسن مجتبی(ع) در تبیین امور و مقاصد اموری که به تدبیر آنها می‌پرداخت، فطرتی تیز و ژرف نگر روزی کرده و برای اصلاح پایه‌ها و مبانی دین، هوشمندی استواری به او بخشیده و سرشتی ویژه او کرده بود که خمیره آن، سرشار از صور و معانی دانش بود... پس با اندیشه در خور ستایش و قریحه خود، با رستگاری میوه‌های اهداف دنبال شده را می‌چید، و در مسجد رسول خدا(ص) می‌نشست، و مردم در اطرافش حلقه می‌زدند، و سخنانی می‌گفت که سوز عطش سؤال [14]. کنندگان را درمان می‌کرد و دستاویز گویندگان مخالف را می‌برید

به عنوان نمونه، ابوالحسن علی بن احمد واحدی با سند خود، روایت می‌کند که مردی گفت: من وارد مسجد مدینه شدم و دیدم مردم دور یک نفر گرد آمده‌اند و او از رسول خدا(ص) سخن می‌گفت. به او گفتم: مرا از تفسیر آیه شریفه (وَ شَاهِدٍ وَ مَشْهُودٍ [١٥]) آگاه کن. گفت: بله، اما «شاهد»، روز جمعه است و «مشهود»، روز عرفه. از او گذاشتم، و به یک نفر دیگر (که مردم اطرافش بودند و سخن می‌گفت) رسیدم. و همان سؤال را پرسیدم، گفت: بله، اما «شاهد»، روز جمعه است و «مشهود»، روز عید قربان. از او نیز گذاشتم، و نزد جوانی که صورتش همچون طلای سرخ می‌درخشید و از رسول خدا(ص) سخن می‌گفت، رسیدم و همان سؤال را پرسیدم، گفت: آری، اما «شاهد»، محمد(ص) است و «مشهود»، روز قیامت. آیا نشنیدی که خدای سبحان می‌فرماید: «ای پیامبر! ما تو را شاهد فرستادیم» [١٦] و نیز فرمود: «آن روز، روزی است

که مردم را برای آن گرد می‌آورند و ان، روز «مشهود» است. (که جملگی در آن حاضرند). [۱۷]. پرسیدم: اولی کیست؟ گفتند: ابن عباس، و پرسیدم: دومی کیست؟ گفتند: ابن عمر، و پرسیدم: سومی کیست؟ گفتند: حسن بن علی بن ابی طالب(ع)، و پاسخ حسن(ع) از همه [بهتر بود]. ۱۸]

در تفسیر آیه شریفه (فِی أَىِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ) [۱۹] آمده که ابن شهر آشوب .xxx4 می‌گوید: شیرازی در کتابش، با سند خود نقل کرده است که حسن بن علی بن ابی طالب(ع) درباره آیه شریفه مذکور فرمود: خدای سبحان، علی بن ابی طالب(ع) را در صلب ابوطالب، به صورت محمد(ص) آفرید. از این رو، شبیه‌ترین مردم به رسول خدا(ص) علی(ع) بود، و حسین بن علی(ع) شبیه‌ترین مردم به فاطمه(س) است و من شبیه‌ترین مردم به خدیجه کبری(س) [هستم]. ۲۰]

:در فضیلت قرائت سه آیه آخر سوره حشر از امام حسن(ع) نقل شده که آن حضرت فرمود 5. هر کس چون صبح کند و سه آیه آخر سوره حشر را بخواند و در آن روز بمیرد، مهر شهدا (بر پرونده‌اش) خواهد خورد، و چون شب کند و بخواند و در آن شب بمیرد نیز ممهور به مهر شهدا [21]. می‌شود

پی‌نوشت‌ها

۱. کشف الغمة، ج ۱، ص ۵۷۳؛ بحارالانوار، ج ۷۸، ص ۱۱۲ و ج ۹۲، ص ۲۲ . [1]

۲. إرشاد القلوب دلبمی، ص ۷۹ . [2]

۳. کشف الغمة، ج ۱، ص ۵۳۷؛ موسوعة کلمات الامام الحسن(ع)، ص ۳۶۴ . [3]

۴. موسوعة کلمات الامام الحسن(ع)، ص ۳۶۵ . [4]

۵. مهج الدعوات، ج ۲۴، ح ۳۱؛ بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۲۰۴، ح ۳۱ . [5]

توبه / ۱۰۰ . [6]

۷. تفسیر فرات کوفی، ص ۱۶۹، ح ۲۱۷ . [7]

شوری / ۲۳ . [8]

۹. بحارالانوار، ج ۲۳، ص ۲۳۲، ح ۲۶ . [9]

قمر / ۴۹ . [10]

۱۱. التوحید، شیخ صدوق، ص ۳۸۲، ح ۲۰ . [11]

ق / ۴۰ . [12]

۱۳. مستدرک الوسائل، ج ۳، ص ۶۲، ح ۳۰۲۹ . [13]

۱۴. ر.ک: موسوع کلمات الامام الحسن(ع)، ص ۳۷۳-۳۷۴ . [14]

۱۵. بروج / ۳ . [15]

۱۶. احزاب / ۴۵ . [16]

همان . [17]

۱۸. الفصول المهمة، ص ۱۴۷؛ العوالم، ج ۱۶، ص ۱۰۵، ح ۲ . [18]

انفطار / ۸ . [19]

۲۰. المناقب، ج ۴، ص ۲؛ تفسیر نورالثقلین، ج ۵، ص ۵۲۲، ح ۱۱ . [20]

۲۱. الدر المنثور، جلال الدین سیوطی، ج ۲، ص ۲۰۲؛ بحارالانوار، ج ۹۲، ص ۳۱۰، ح ۳؛ موسوعة . [21]

۲۲. کلمات الامام الحسن(ع)، بخش عقاید، ص ۳۷۳